

ISSN 1305-5992

Türkiyat Araştırmaları

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI
ENSTİTÜSÜ

Sayı 1

Güz 2004

TÜRKİYE’DE ÇOCUK BAKIMINDAKİ GELENEKSEL İNANÇ VE UYGULAMALAR

Araş. Gör. Makbule TOKUR KESGİN
Prof. Dr. Hilal ÖZCEBE

Abstract

Although the modern medicine has been progressed so fast in the last years, the communities still have te traditional beliefs and practices. The traditional beliefs and practices are mainly origined from the willingness of the community to control their own environment, wealth, health and lives.

Traditional beliefs and practices may have positive and negative effects on the health. Health service providers should be aware on the traditional beliefs and practices in the community. The community should be convinced to quit especially the harmful traditional practices in their daily lives. But, the community can be encouraged to keep the traditional practices which effects positively the health by the health sector.

In this article, it is tried to define some traditional practices and their beliefs under the traditional practices which are effecting children health in some parts of Turkey.

Key words: Traditional, traditional practice, health, child, Turkey

Giriş:

Gelenek; bir kültür içinde her zaman var olduğuna inanılan, sosyal olarak bir nesilden diğerine sözlü anlatma yollarıyla aktarılan alışkanlık ve normların toplamı olarak tanımlanmaktadır (Nirun ve Özönder 1990). Halkbilim kapsamı içine giren geleneksel inanç ve uygulamalar, insanların davranışlarını yönlendirerek, onların eğitimlerini ve sağlık durumlarını etkilemektedir. Tarihte geçmişe doğru bir yolculuk yapıldığında özellikle sağlığın inanç ve uygulamalardan fazlasıyla etkilendiği görülmektedir.

Eski uygarlıklar hastalıkların nedenlerini tanrıların kızıması, büyü, nazar gibi sebeplere bağlamışlar; hastalıkları iyileştirmek için kötü ruhları kovma, doğa üstü güçlere adak adama, tapınma gibi eylemlerde bulunmuşlardır. İlerleyen dönemlerde insanlar bazı bitkilerin, gıdaların ve maddelerin bir takım sıkıntılara iyi geldiğini gözlemlemişler, bunları acıların hafifletilmesi ve hastalıkların iyileştirilmesi için kullanmışlardır. Mikroorganizmaların keşfi, antibiyotiklerin bulunması, bazı hastalıkların oluş mekanizması ve tedavilerinin öğrenilmesiyle birlikte tedavi edici uygulamalar sağlık alanında önemli bir yer almıştır. Epidemiyoloji disiplininin gelişmesiyle birlikte çoğu hastalığın etyolojisi bulunmuş, kişinin yaşadığı çevre,

sağlık hizmetlerinin sunum şekli, koruyucu hizmetlere verilen ağırlık, gibi bir çok faktörün sağlığı etkilediği sonucuna ulaşılmıştır. Çağdaş sağlık anlayışına göre sunulan sağlık hizmetleri koruyucu, tedavi edici ve rehabilitasyon hizmetleri olarak incelenmiş ve tanımlanmıştır (Akdur 1998).

Sağlık alanında meydana gelen bu gelişmelere rağmen; toplumda halen geleneksel döneme ait inanç ve uygulamaların uzantıları devam etmektedir (Akdur 1998). Türk kültürü de yaşanan coğrafyanın tarihi - kültürel zenginliği ve dinlerin etkisi nedeniyle çeşitli inanış ve kültürlerin tesirinde kalmıştır. Bu inançlardan kaynaklanan bazı uygulamalar kimi zaman insan sağlığına bir etki yapmazken kimi zaman da insan sağlığını olumlu ya da olumsuz olarak etkileyebilmektedirler. Bu uygulamalardan en savunmasız olarak etkilenenlerde hiç şüphesiz ki çocuklar olmaktadır. Çocuklar yaşadıkları toplumun kültürü içinde varolan uygulamalara maruz kalmakta, zamanla onlar da içinde yoğruldukları bu kültürü öğrenerek kendi davranışlarına yansıtılmaktadırlar.

Bu makalede Türk kültüründe çocuğa yönelik uygulanan bazı geleneksel uygulamalardan söz edilmektedir.

Anne Sütü ile Beslenme:

Bugün Dünyada bebeklerin doğar doğmaz anne sütü ile beslenmeleri önerilmektedir. Anne sütünün hemen verilmesi anne ve bebek arasındaki sevgi ve bağlanma duygularını pekiştirmekte, bebeğin güven içinde olduğunu hissetmesini sağlamakta, annenin süt salınımını artırmakta ve doğumun son evresini (eşinin ayrılması) kolaylaştırmaktadır. Ülkemizde anne sütü ile ilgili olumlu ve olumsuz uygulamalar mevcuttur. Bu uygulamalardan bazıları aşağıda sunulmuştur:

Çocuk doğduktan sonra üç ezan vakti geçmeden, çocuğa süt verilmez. Daha önce verilirse gaz sancısı çekeceğine inanılır (Erzurum) (Taş 1994). Çocuk doğunca sabırlı olması için 24 saat kadar meme verilmez . Üç ezan vakti geçtikten sonra tercihen babası ya da evin büyüğü sağ kulağına ezan sol kulağına kamet okur. Kararlaştırılan isim söylenir. Sonra meme verilir (Kastamonu) (Abdulkadiroğlu 1987).

Bazı yörelerimizde ezan okunduktan sonra ebe bir de kendisi bebeğin kulağına ezan okur. Daha sonra bebeğin ağzına önce şekerli su akıtılır, sonra annesinin memesi temizlenerek ağzına verilir (Ankara-Kargın Köyü) (Erdoğan 1995)

Anne çocuğunu büyüklerin yanında emzirmez, emzireceği zaman sırtını döner veya başka odaya gider (Erzurum) (Taş 1994).

Memeden Kesme (Kemerhisar-Bahçeli): Çocuğa anne sütü verilmenin bırakılması demektir. Yetişkin çocuklar için anne sütünün zararlı olduğu söylenir. Bu durumda anne memesine yün, tavuk tüyü, saç yapıştırır, kara sürer, memenin başına tuzla acı bibere bulaştırır. Çocuğa memenin kaka olduğu söylenir. Olmazsa nefesi tesirli hocalara okutulur (Beyhan 1995).

Göbek Bakımı:

Yenidoğan bebeklerin göbek bakımları çok önem taşımaktadır. Göbeğin temiz koşullarda kesilmesi ve bakımı ile mikroorganizmaların bulaşmaması sağlanmalıdır. Aksi taktirde bebeğin ölümüne neden olabilecek sağlık sorunları ile

karşılaşmaktadır. Ülkemizde göbek kesimine ve bakımına ilişkin uygulamaların bazıları son derece sakıncalıdır.

Harpüt yöresinde çocuğun doğumundan sonra göbek belli bir uzunlukta bıçak, makas veya jilet gibi aletlerle kesilir (Araz 1995). Göbek kordonu kesilmeden önce kordondaki kan bebeğe doğru sıvazlanır (Akbulut 2002).

Yeni doğan bebeğe, kara yakma denilen bir işlem uygulanmaktadır. Göbek bağı 4-5 parmak bırakılarak kesilir. Ateşte yakılan çaput üzerine tuz ve kına ilave edilerek göbeğe konur ve bir bezle sarılır (Ankara-Kargın Köyü) (Erdoğan 1995).

Göbek kesilince ceviz ezilip merhem haline getirilir ve göbeğe sürülür. Yapılan bir başka uygulamada ise, göbek yara tutmasın, çabuk iyileşsin diye tahtaların çürük mantarlaşmış kısımları ufalanarak yaranın üstüne pudra gibi serpilir. Üstüne “pala” (bez parçası) konularak sarılır. Daha sonraki günlerde kahve ile yağ karıştırılarak göbeğe sürülür (Akbulut 2002).

Göbek ile bebeğin geleceği arasında ilişki kuran uygulamalar da mevcuttur. Çocuğun bağlanmış göbeği bir süre sonra düşer. Bu göbek parçası kız çocuğuna aitse çocuğun sağlıklı büyümesi, gelin olup evinin hanımlığını yapması amacıyla evin uygun görülen bir yerine gömülür. Erkek çocuğuna ait bir göbek parçası ise ileride iyi bir iş ve meslek sahibi olması inancı ile okul bahçesine (okumuş adam olsun diye) ya da cami avlusuna (dindar olsun diye), ahıra (malcı ya da hayvansever olsun diye) gömülür. Suya atılır kısmetini dışarıda arasın, huyu su gibi temiz olsun diye (Araz 1995, Baraz 1998). Okusun diye kitap arasına, yükselsin diye evin çatısına da konulabilir (Akbulut 2002). Bunun yanında çocuğunun sürekli sokakta gezmesini, oynamasını istemeyen anne çocuğun göbeği kesildiğinde, onu sokağa atmamaya dikkat eder. İnanca göre göbek sokağa atılırsa çocuk büyüyünce hep sokakta olur (http://www.kultur.gov.tr/portal/kultur_tr.asp?belgeno=36790).

Beden Bakımı:

Yenidoğan bebeğin yıkanıp bedeni çiğsi çiğsi kokmasın diye tuzlanır (Yaylalarımız)(http://www.kultur.gov.tr/portal/kultur_tr.asp?belgeno=39098). Aksayan’ın çalışmasında evde diplomalı ebe olmaksızın yapılan doğumların % 80,3’ünde geleneksel uygulamalar yapıldığı (% 41,8 tuzlama, %38,5 tuzlu su ile yıkama) tespit edilmiştir (Aksayan 1983). Bebeğin tüm vücuduna kokmasın diye ince tuz sürülüp iyice ovulduktan sonra bebek 1-2 saat öylece bekletilir ve daha sonra yıkanır (Ankara-Kargın)(Erdoğan 1995; Akın ve Özcebe 1999).

Höllük:

Bebeğin bezlenmesi ile ilgili de bazı uygulamalar halen çok az da olsa devam etmektedir. Höllük denilen özel toprak kullanılacağı zaman bilhassa kışın bir tavada ateş üzerinde ısıtılır. Çocuğun altına serilir. Çocuk bu toprakla kundaklanır, ıslanan höllük atılır. Her kundakta yeni höllük kullanılır. Çocuğun gaz sancısına iyi geldiğine inanılır. Çocuk kundaktan çıkıncaya kadar altına höllük denen kumdan yumuşak, emme kabiliyeti yüksek bir cins toprak konur (Erzurum) (Taş 1994).

Ağlama:

Bebeklerin ağlaması akciğer gelişimleri için önemlidir; ancak bebeğin ağlaması bir yakınması ya da gereksiniminin olduğunun göstergesidir. Yakınmasının olduğunun bir göstergesi olarak Akçaşar’da 3-5 yaşlarında ağlayan bebeklerin

öleceklerine inanılır. Bazen de çocuk anasının babasının günahını affettirmek için ağlıyor denir (Karacalan) (Kalaycı 1999). Çok ağlayan ve uyumayan süt çocuklarının göbeğinin hemen altı kızgın şiş ile dağlanır (Bergama, Akçenger köyü) (Çavdar 1989).

Doğumdan sonra çocuktan ses gelmezse çocuğun göbeği anneden bebeğe doğru sağılır. Daha sonra göbek kesilir, kesilen yere zeytin yağı sürülür (Yaylalarımız) (http://www.kultur.gov.tr/portal/kultur_tr.asp?belgeno=39098).

Bir çok bölgede doğduktan sonra bebeğin ağlaması iyi sayılır. Bununla ilgili birkaç örnek vermek gerekirse: (Akbulut 2002)

- Bebek doğduktan sonra ağlamazsa iyi sayılmaz. Sağır olduğu düşünülür. Bebeğin kulağının dibinde sahan çalınır, ağlatılır.
- Bebe ağlamazsa “samut” (saf) olacağı düşünülerek ağlatmak için poposuna vurulur.
- Ağlamayan bebeğin hasta (cansız) olduğuna inanılır. Ağlamayan bebeğin poposuna vurulur, soğuk su ile eli yıkanarak kendine getirmeye çalışılır.
- Sürekli ağlayarak evden birinin başını yiyeceği düşünülen çocuğun bu durumunu yatıştırmak için, ağzına ayakkabının tersiyle vurulur (Yenikarabağ, Haydarlı, Bozan) (Kalaycı 1999).

Yaşıtlarına göre gelişme gösteremeyen, çelimsiz ve cılız çocukların, gizli bir takım varlıklar tarafından değiştirileceğine inanılır. Bu tür çocuklar için “cin degüşüğü” tabiri kullanılır. Bu çocuklar yöredeki delikli taşlara, hamama, Nadir Baba'nın veya Beşik Baba'nın Türbesine götürülerek tek başlarına bırakılırlar. Çocuk bırakıldığı bu yerde annesinin arkasından dönerek ağlarsa, onun yaşayacağına, aksi halde öleceğine dair inançlar vardır (Harput) (Araz 1995).

Sarılık:

Doğum öncesi yaşamda bebeklerin alyuvarlarının oksijen taşıma kapasiteleri daha fazla olması gerektiğinden alyuvar kitlesi erişkin insana göre daha fazladır. Öte yandan kandaki ömürleri erişkine göre daha kısadır. Dolayısıyla erişkine göre yenidoğan bebekte daha fazla sayıda alyuvar daha kısa sürede parçalanır. Yaşlanmış ve bozulmuş kırmızı kan hücrelerinden bilirubin adı verilen sarı bir pigment üretilir. Bu sarı pigment normalde karaciğer tarafından barsak sistemine verilerek atılır. Ancak yenidoğan bebeğin karaciğeri aşırı bilirubin yükünü atacak kadar olgunlaşmamıştır. Bu nedenle bilirubin kandan temizlenmesi zaman alır ve ciltte sarılık ortaya çıkar. Yenidoğan bebekte görülen sarılığın çeşitleri vardır. Bu sarılık çeşitlerinden bazıları normaldir (doğumdan sonra 2-4 günde ortaya çıkar ve 5-7 gün de iyileşir) ve kendi kendine iyileşir. Ancak bazı sarılık çeşitleri (ilk 24 saatte ortaya çıkar) vardır ki bir sağlık kuruluşuna başvurmayı gerektirir ve tedavi edilmezse yeni doğan bebeğin ölümüyle sonuçlanabilir (<http://www.hacettepem.org/makaleler.php?a=&b=3&mNo=82>, Bayat 1987).

Türk insanı sarılığın bebekler için tehlikeli olabileceğini fark etmiş, ve tedavisi için bir çok geleneksel yöntem kullanmıştır. Bunlardan bazıları şöyledir:

Anadolu halkı sarılığı üç şekilde sınıflayarak ayrı ayrı tedavi etmeye çalışmıştır: (Bayat 1987)

- Yeni doğmuş bebek sarılığı
- Kara sarılık
- Çocuk ve büyüklerde görülen sarılık hastalığı

Aşağıda bu sarılık çeşitlerinden ilki açıklanmıştır:

Yeni doğmuş bebek sarılığı ve tedavisi:

Bebekte meydana gelen sarılığa neden olarak; bebeğin altının yabancı yanında açılması, çok yerde de annenin bebeğe sırtını dönmesi gösterilir. Bu bakımdan bebeği sarılıktan korumak için ilk yedi gün annesinin yanında, tercihen önünde yatırılır. Doğumdan itibaren ilk dört gün bebeğin üzerine sarı bir örtü örtülür veya bebeğin gömleği sarı ipek iplikle işlenir ya da bebeğe sarı gömlek giydirilir. Dört günden sonra bebeğin renginin normale dönmesi amacıyla pembe örtü örtülür. Bazı yerlerde sarı örtü bebeğin üzerinde kırk gün bekletilir (Bayat 1987).

Bebek sarılık olduğunda ise ergen bir kız tarafından yakasıyla kolu sarı iplikle işlenmiş gömlek giydirilir, altına sarı bir yağlık bağlanarak cehre denilen bitkiyle kaynatılmış suda yıkamak, kırmızı gelin yağlığı ile bebeğin üstünü örtme uygulamaları yapılır (Bayat 1987).

Yeni doğan çocukta görülen sarılık hastalığı için bebeğin her tarafına bal sürülür. Ateşte ısıtılan iğnenin ucu bebeğin eklem yerlerine, topuklarına, alınının ortasına vücudunun yedi yerine batırılır (Ankara-Kargın Köyü) (Beyhan 1995).

Kırklama/Kırkbasması/Kırk Karışması/Albasması/Kırk Uçurması:

Bebegin ilk hafta içinde ölme olasılığı çok yüksektir, ikinci yüksek ölüm olasılığı olan süre ise ilk 40 günlük dönemdir. Bu dönemde bebeklerin ölümleri ailelere çok büyük üzüntü vermektedir. Bu nedenle ilk kırk gün içinde bebeklerin ölmemesi için bazı uygulamalar yapılmaktadır. Aşağıda yer alan bazı uygulamaların bebeğin yaşamını sağlaması oldukça zordur. Ancak aileler bebeklerini bu şekilde koruyacaklarına inanmaktadırlar. Bugün bir çok ailenin bebeğin 40. gününü özel bir gün olarak saydıkları ve ailecek kutladıkları bilinmektedir.

Çocuğa al basmasından korumak için üstüne kırmızı yağlık örtülür. Şeytan değip hasta etmesin diye başının üst tarafına ekmek ufağı, bıçak, ayna konur. Kırklı çocuğa et, ölü, unun basıp hasta edeceğine inanılır. Komşulardan birisi et kestiyse et parçası getirip çocuğun üstünde yıkanması gerekir veya çocuğun et üzerine bastırılması gerektiğine inanılır. Bunlar yapılmaz ise etin çocuktan ağır gelip çocuğun ayağının yere basmayacağına inanılır. Ölünün çocuğu basmasını engellemek için ölü mezara gittikten sonra çadırın içindeki bütün eşyalar çırpılıp yeniden yerleştirilir. Deęirmenden getirilen unun da çocuğu basıp hasta edeceğine inanılır, bu durumda getirilen una çocuk bastırılır, yüzüne un sürülür (Yaylalarımız) (http://www.kultur.gov.tr/portal/kultur_tr.asp?belgeno=39098).

Köyden cenaze ya da gelin çıkıyorsa bebek bir günlüğüne beşiğiyle dışarı çıkarılır. Gelinin başındaki al yemeninin bebeğin kırk basmasına neden olacağına inanılır. Gelin gittikten sonra bebek tekrar içeri alınır (Ankara-Kargın Köyü) (Erdoğan1995).

Kırkbasan çocuğu iyileştirmek için, yedi çöplükten yedi çöp, yedi komşudan yedi anahtar alınarak su dolu bir kap içinde kaynatılır. Bu su ile bebek viran bir yerde yıkanırsa iyileşir (Kemerhisar-Bahçeli) (Beyhan1995).

Bebeğin tüm bu tehlikelerden kırkbirinci gün yapılan kırklama işlemi ile kurtulacağına inanılır. Bir kabın içerisine kırk kaşık su sayılır. İleride zengin biri

olsun diye bu suyun içine altın gümüş atılır. Bebek bu suyun içinde yıkanır. Bebeğin, hastalık, ameliyat gibi durumlarında suya değmemesi için susuz kırklama yapılır. “İki darp bir niyet, İki darp bir niyet” denilip bebeğin üzerinde el gezdirilir (Ankara-Kargın Köyü) (Erdoğan 1995).

Safranbolu’da kırkı çıkmamış olan bebek on günden on güne yıkanır. 20 gün sonra yıkanmasına “yarı kırk”, 40 günden sonra yıkanmasına “son kırk” denir. Sıcak suyun içine kırk kaşık temiz su katılır, başka bir şey katılmaz. İlk anne sonra bebek bu su ile yıkanır. Artan su eve serpilir “kırk çıksın gitsin bu evden denilir” (Akbulut 2002).

Almanya’da yaşayan Türkler kırklı bebeğe kurşun dökülmeyeceğine, dökülürse kırkının basacağına inanırlar. Kırkı çıkmış çocuğa üç gün “nahır dönümü” kurşun dökülür. Çocuğa nazar değdiğinde uykusunun kaçtığı ve ağladığı düşünülür. Çocuğun karnı ağrıyorsa ılık su ile sabunlanıp ovuşturulur. Göbeğinin üstüne nane dökülür, zeytinyağı sürülüp beklenir (Karaca 2002).

Yeni doğan bebeklerin yanına kırk gün kedi, köpek yanıştırılmaz. Şayet yanıştırılırsa, bebeğin sıksa, zayıf kalacağına inanılır (Beyhan 1995, Özen 1992). Gözeler getirilen bu çocuklar gözeden alınan su ile adak yerindeki küçük kazanda ısıtılarak hastalıklı çocuk yıkanır. Buralara ayırt denir. Bunun anlamı gözede ki kutsal suyun kırk baskını çocuğu dertlerinden ayırt etmesi içindir. İnanışa göre buraya getirilen çocuklar çok kısa zamanda ya iyi olur ya da ölüp gider. Bu uygulamalar sırasında göze etrafına toplanmış olan çocuklara ve fakirlere para, şeker vb. şeyler verilir. Ayrıca belirli günlerde ve Cuma akşamları gözenin mis gibi koktuğuna ve peri kızları tarafından yakıldığına inanılan ışıklar görüldüğü söylenir (Özen 1992).

Kırk karışması: Kırk gün içinde iki bebeğin doğması olarak tanımlanır. Kırkı karışan çocuklar birbirlerinin gelişimini engellemesin diye karşılaştırılmazlar (Akbulut 2002).

Kırklama: Loğusa ve çocuğuna kırk basmaması için kırk gün içinde yapılan işleme denir. Ülkemizde iki türlü kırklama işlemi saptanmıştır (Baraz 1998).

a. Suyla yapılan kırklama: Loğusa ile çocuğun üstüne içerisinde altın, gümüş, ustura, yumurta, kırk tane arpa, buğday, çakıl, fasulye, fındık demir, anahtar vb. konulan su dökülür. (Baraz 1998).

Yaylalarımızda da çocuğu kırk basmasını engellemek için de kırklama yapılır. Kırk tane taş bir çapuda çıkılanır. Çocuk hergün yıkanır. Yıkandıkça taşın birisi atılır. Kırkıncı taş ta atılınca meydana bir kazan kurulur, içine de kırk tane taş konur. Çocuk annesi, evdeki herkes bu su ile yıkanır. Çamaşırlar, çadırın içindeki çul, keçe ne varsa hepsi yıkanır.

(http://www.kultur.gov.tr/portal/kultur_tr.asp?belgeno=39098).

b. Susuz yapılan kırklama: Beşiğin altına kaba bir döşek yerleştirilir. Köyün ileri gelenlerinden iki kadın beşiğin sağına ve soluna oturur. Sağdaki kadın başı kibleye gelmek şartıyla çocuğu kucağına alarak: “ Sallü salavat, sallü Muhammed diyenin akibeti hayrolsun” der ve çocuğu beşiğin altından soldaki kadına yuvarlar. Soldaki kadın, çocuğu hemen beşiğin altından sağdaki kadına

yuvarlar. Çocuk üç kez bu biçimde yuvarlandıktan sonra kırklama işlemi bitmiş olur (Baraz1998).

Kırk uçuşması:

Bebek doğumdan sonraki kırk gün içinde dışarı çıkarılmaz ve kırk gün geçtikten sonra gezmeye götürülür. Bu geziye kırk uçuşması adı verilir. İlk kez evden dışarı çıkarılan bebek zengin olsun diye zengin bir eve götürülür. Gittiği evden bebeğe hediyeler verilir. Bebeğe erkekse çenesine kıza alına uzun ömürlü olsun, ocağı tütstün diye ocak isi sürülür (Safranbolu)

(http://www.kultur.gov.tr/portal/kultur_tr.asp?belgeno=36790).

Diş Bulguru:

Bebeğin dişinin çıkması ile beslenme tarzı değişmeye başlar. Bu nedenle bebeğin dişinin çıkması aile tarafından kutlanan genellikle zararı olmayan bir uygulama şeklinde halen devam etmektedir.

Bebeğin dişi çıktığında diş bulguru töreni yapılır. Börek, çörek, diş bulguru hazırlanır, yere çarşaf yayılır, üzerine bebek oturtulur, başından bulgur serpilir. “Dişin başın pek olsun, Allah güveyliğini-gelinliğini göstereyim” denir. Armağanlar verilir. Tepsiyeye ayna, makas, iğne, tarak, kitap, yumurta vb. konur. Bebeğe uzatılır. Hangisini alırsa ilerdeki mesleği için yorumlar yapılır (Doğruoğlu1999). Harput yöresinde bu uygulamaya diş hedişi de denmektedir (Araz1995).

Kars ve Erzurum çevresinde, çocuğun çıkan ilk dişini ilk defa kim görürse o, çocuğun gömleğini yırtar ve böylece çocuğun acısının geçeceğine inanılır. O kişi aileye demir veya madeni bir nesne hediye verirse çocuğun dişlerinin demir gibi sağlam olacağı sanılır (Kalafat 1995).

Çocuk Bakımı ve Çocuğun Yaşamaları İçin Alınan Tedbirler:

Çocuğun bezleri günah sayıldığı için gün aştıktan sonra dışarıda bırakılmaz. Ayı yalar, şeytan üstünden geçer, çocuğu hasta eder düşüncesi yaygındır. Çocuğun elbiselerinin yıkandığı su tuvalete dökülemez. Ayak değmeyecek yerlere dökülür. Çocuğun çamaşırları gece yıkanmışsa bu su bekletilir, sabah bir ağacın dibine dökülür. “Sabi Sübyan” yani çocuğun masumiyeti ve temiz olduğu inancı bunda etkindir (Ankara-Kargın Köyü) (Kır 2002). Başka bir inanişe göre kırklı çocuğun çamaşırları dışarı asılmaz. Asılırsa akşam olmadan ikindiden önce toplanır ki kırk basmasın (Safranbolu) (Akbulut 2002).

Kız çocukları olduğu halde, oğlan çocuğu olmayan veya doğduğu halde bu çocuğu yaşamayan kadınlar, oğlan çocuğuna kavuştukları zaman, yedi yaşına kadar çocuğun saçlarını uzatır, örer ve kendisine bu zaman içinde kız elbisesi giydirebilirler. Ters giyme adı ile bilinen bu uygulamanın değişik bir biçimi de yedi yıl boyunca kullanılmamış (haşılı) elbisenin giydirilmemesidir. Komşu ve akrabalarından alınan eski, yamalı, hatta yırtık elbiselerini kullanarak, yedi yıl boyunca hayatta kalmayı başaran oğlan çocuğundan sonra doğacak olan bebeklerin artık yaşayacağına inanılır. Bu tür çocukların, belirlenen süre içinde uzun süren bir hastalığa yakalanmaları halinde ise adları değiştirilerek, özellik arz eden adlar takılır. Bu inançlarda çocuğa ölmüş süsünün verilerek ölüm ruhunu şaşırtma amacı vardır (Harput) (Araz 1995).

Çocuğun tırnakları hırsız olmasın diye yaşına gelmeden kesilmez. (http://www.kultur.gov.tr/portal/kultur_tr.asp?belgeno=39098). Gaziantep'te ise bir yaşına kadar çocuğun saç ve tırnakları kesilmez. Aksi yapılırsa ömrünün kısa olacağına inanılır (Özçörekçi 1995). Çocuğun ilk saçına ana tüyü adı verilmektedir. Anasının tüyünü kim keserse çocuğa bir hediye verir.

Yürürken sık sık düşen çocuğa köstekli denilir. Bu durumdaki çocuğun ayağına ip bağlanır. Bıçakla o ip kesilirse çocuğun düşmeden yürüyeceğine inanılır (yaylarımız) (http://www.kultur.gov.tr/portal/kultur_tr.asp?belgeno=39098).

Urfa'da altını ıslatan çocuklar için süpürge uçları, üzerklik olarak yakılır ve onlara her sabah karatavuk yumurtası içirilir. Böylece çocuğun altını ıslatmayacağına inanılır. Kekeme çocuklara Kurban Bayramı sırasında yedi inek memesi yedirilirse, dilinin çözüleceğine inanılır (Kalafat 1995).

Çocuğun Yaşaması İçin Alınan Tedbirler: (Doğu Anadolu, Taş 1996).

- Çocuk doğarken yere bırakılmaz, bir leğen ya da kalbur içine konur.
- Evin kapısına kuşburnu çalısı asılır.
- Yakasız gömlek giydirilir.
- Kırk evden alınan kırk parçadan elbise diktirilir.
- Çocuk bir sene boyunca yıkanmaz.
- Kurban bayramında kesilen kurbandan alınan kan ile ergen bir kız (bekar) tarafından yazılana boylama (muska) çocuğun boynuna asılır.
- Çocuğun eşi bir yere gömülmez, asılarak kurutulur.
- Çocuğa kırk gün ayrı ayrı adlar verilir, en son gün babasının adı verilir.
- Kapıya köpek bağlanır.
- Tıpkı taşı kullanılır. Bu taşlar özel bir kılıf içinde birbirine dokunmadan saklanır ve gebe kadının boynuna asılır. Doğumdan sonra taşlar suya atılır ve bebek bu su ile yıkanır. Yıkamadan sonra taşlar tekrar kılıflarına konularak evin ana giriş kapısına asılır. Kadın ikinci kez gebe kaldığında tekrar aynı şekilde kullanılır. Üst üste doğan iki çocuk yaşadıktan sonra bu taşların elden çıkarılmasının bir mahzuru yoktur (Taş 1996).

▪ Çocuğu yaşamayan aileler, doğan çocuğun kulağını delip mavi boncuk takarlar (Küçük 1987).

▪ Muş'ta bir çocuktan sonra doğanlar yaşamıyorsa, ilkinin ayakları yeni doğanın eşi üzerine bastırılır. Buradaki inanç, ilkini koruyan iyi ruhun, yeni doğanı da koruması dileğinde saklıdır (Kalafat 1995).

▪ Çocuğu yaşamayan kadın doğum yapınca önce köpek yavrusunu emzirir (Sivas). Böylece çocuğu öldürmek isteyen kötü ruhun köpek yavrusuna geçeceğine ve hayvanın öleceğine inanılır (Akçiçek 1992).

▪ Her şeye rağmen çocuk buluğa ermeden ölürse anne ve baba çocuklarının ölümüne ağlamamalıdır. Ağlamazlarsa çocuk kıyamette onlara şefaahat eder (Küçük 1987).

Dilaltı Kesmek:

Bazı çocuklar taydaşları konuştukları halde uzun süre konuşamazlar, Onların konuşmalarını sağlamak için dillerinin altındaki parça jilette kesilir. Kesilen yere

sarımsak sürülür. Yinede çocuk konuşmazsa bu kez çocuk parpılatılır (Kemerhisar-Bahçeli) (Beyhan 1995).

İsim:

Çocuğun ismi onun bir ömür boyu taşıyacağı ve kişiliğiyle bütünleştireceği bir semboldür. Bu sembolün seçilmesinde, çocuğun sağlıklı olması, hayatta kalması, ya da bir hastalığı varsa onun iyileşmesi gibi isteklerin etkili olduğu görülmektedir.

Çocuk doğduktan bir gün sonra veya doğduğu hafta içinde çocuğa ailenin yaşlıları tarafından bir isim verilir (Kır 2002). Çocuğun kulağına üç kez ezan okunur, çocuk kibleye çevrilir, adı üç kez kulağına söylenir (Baraz 1998). Çocuğu yaşamayan aileler yenidoğan çocuğu, doğumu yaptıran ebe tarafından sembolik bir bedel karşılığı babaya satılır. Böylece çocuğun yaşayacağına inanılır. Çocuk kız ise Satı, erkek ise Satılmış adı verilir (Duru 2002). İstenmeyen doğumlarda; doğan çocuk kız ise Songül, erkek ise Durak, Dursun gibi isimler de verilmektedir (Erdoğan 1995).

Çok ağlayan veya hastalıktan bir türlü iflah olmayan çocuklar ile yürüme çağını geçirdiği halde yürürken sık sık düşen çocukların adlarının ağır geldiği inancı ile adları ya tamamen değiştirilir ve yeni ad takılır ya da mevcut isimleri yöreye has ağız özelliği ise Fatma ise Fatoş, Emine ise Emoş, Mehmet veya Muhammed ise Memoş, Selami ise Seloş vb. olarak çağırılırlar. Bu uygulamalar kötü ruhun öfkesinin önüne geçmek, onu şaşırtmak, aldatmak, dikkatini başka yerlere çekmek için yapılır (Harput) (Araz 1995).

Çocuğu olduğu halde çocuğu yaşamayan anne -baba kendi isimlerini çocuklarına verirler. Böylece çocuğun korunarak yaşayacağına inanılır (Harput) (Araz 1995).

“Babamın halası beş doğum yapmış. Dünyaya getirdiği çocukların hepsi de bir yaşına gelmeden ölmüşler. Altıncı çocuğu oğlan olmuş, adını Duran koymuşlar. Bunun da hayatından endişe edildiğinden kim ne yol gösterirlerse onu yapmışlar. Duran'a yedi yıl banyo yaptırılmamış, öyle ki kirden her yanı kerme bağlamış, sadece yüzü soğuk su ve sabunlu bezle silinmiş. Evinde Mehmet ismi olan yedi evden parça bez toplanarak çocuğa gömlek ve yorgan yapılmış. Yedi evden gümüş parçası toplanarak bilezik yapılmış çocuğun annesinin sağ el bileğine takılmış. Çocuk uyumadan önce babaanesi tarafından her zaman okunmuş. Çocuk büyüdü ve doktor oldu.” (Avanos-Nevşehir) (Örnek 1979)

Nazar:

Halk inanışına göre nazar değen eşya bozulurken, nazar değdiği düşünülen kişi hastalanır, huysuzlaşır ve tedbir alınmazsa ölü (Akbulut 2002).

Nazarın değmesinin çeşitleri: (Harput) (Araz 1995)

• Nazarın gözle dokunması: Toplum içinde keskin ve etkili göze sahip olan kötü niyetli kişilerin baktıkları her türlü canlının hastalanmasına hatta ölmesine malın mülkün yanıp, yıkılıp yok olmasına sebep olduğuna inanılır.

- Nazarın sözle dokunması: Nazar kudretinin tesirini göstermede etkili olan unsurun söz olduğuna inanılır. Örneğin, “*Ana uy! Ne güzel çağa*” sözü çocuğun hastalanmasına, hatta ölmesine yol açabilmektedir.

- Nazarın nefesle dokunması: Nefesinin kuvvetli olduğuna inanılan kişilerin nazar dokunma hususunda etkili olduğuna inanılır. Nefesi dokundu, nefesine uğradı, nefesine geldi ifadeleri bunun için kullanılır.

Harput'ta nazar değmesinden korunmak için şunlar yapılmaktadır: (Araz 1995)

- Nazar kudretinin olduğuna inanılan kişilerden uzak durmak: Günümüzde nazar kudretinin kendisinde mevcut olduğunu bilen kişilerin dikkatlerini çeken güzel bir şeye baktıkları zaman üç defa “tü, tü, tü” demeleri veya çocukları severken; “çirkin çağa, pis çağa” gibi ifadeleri kullanmaları kendilerine hakim olamadıkları için aldıkları bir tedbir olsa gerekir.

- Nazarlık taşımak: Bu konuda yörede değişik uygulamalar görülür: Mesela susuz toprakta yetişen Melhem ağacından alınan küçük bir dal parçası, sarımsak kökü, kurutulmuş bir miktar köpek ya da leylek pıslığı ile kara çörek otu bir beze sarılarak bir ocaklıya (*Ocaklı: şifa verdiğiğine inanılan ocaklarda, hastaları tedavi eden kişi*) okutturulduktan sonra omza asılır. Ölmüş tosbağanın kabuğu elbisenin uygun bir yerine dikilir. Nazardan korunmak için çocuğun omzuna mavi nazar boncuğu takılır.

- Tütsülemek adına “nazar otu denilen bir bitkinin tohumları kurutularak belli bir şekil verildikten sonra evin uygun bir duvarına asılır. Adına üzerklik de denilen bu bitkiye ait kurutulmuş tohumlar, ateş küreğinde yakılarak kokusu ve dumanı evin dört bir tarafına sindirilir. Bu inanç, nazarı dokunacağına inanılan kişinin eve gelme ihtimalinde yapılır.

- Muska ve hamayil taşımak: Muska ve hamayil kişinin üzerine asılır. Bunu taşıyanın herhangi bir zarara uğramayacağı, bu kişiye silah işlemeyeceği, görünmez kaza ve beladan emin olacağına inanılır.

- Ayrıca bu yörede nazar değen çocuğu nazardan kurtarmak için tütsüleme ve kurşun dökme işlemlerinden biri yapılır (Araz 1995).

Bitlis, Erzurum ve Tunceli'de nazar boncuklarının arasına koyunun aşık kemiği eklenerek çocuklara kolye diye takılır. Çocuğun yastığının altına Muş'ta eklemek konur; beşiğinin başına Kuran veya Hamayil asılır. Bunların çocuğu kötülüklerden koruyacağına inanılır. Böylece nazar ve cinler çocuğa dokunmaz. Kars'ta nazara uğrayan çocuk okunur. Çocuğu okuyan kişi elini bir yere-toparağa, bir nazara uğrayan çocuğa sürerek ve bunu üç kez tekrar ederek, her keresinde “nazar yere” der ise çocuğun nazardan kurtulacağına inanılır. Uzun ömürlü olsun, saçı sakalı bu un gibi ağarsın diye yüzüne ve saçına un sürülür (Kalafat 1995).

Safranbolu yöresinde de eve gelen misafir çocuk yatmadan evvel giderse her birinden bir parça eski kumaş veya saçından bir parça alınır. Çocuk beşiğe yatırıldıktan sonra toplanan şeyler kül küreğinde yakılarak tütsüsü çocuğun beşiğinin altında ve üstünde dolaştırılır. Çocuğa nazar değmişse yedi evin eşiğinden veya kapısından kıymıklar toplanır Bu kıymıklar bir arada yakılarak çocuğun beşiği ve ev tütsülenir (Akbulut 2002).

Kurbağacık (Kemerhisar-Bahçeli)

Çocuğun gelişmemesi, sıska, zayıf kalması. Bunu tedavi etmek için, çocuğun bingıldağı ustura ya da jilette kesilir. Yaraya kurbağa eti sarılır, çiğ soğan konur. Ocağa götürülüp parpılatılır. Orada; “*emi, semi bu olsun, öncekinden iyi*

olsun” denir. Bundan sonra çocuğun kendini toplaması beklenir (Beyhan 1995).
Ocak: Allah’dan geldiğine inanılan bir bela, kötü niyetli kişilerin yaptıkları büyü, sihir, nazar gibi usullerle ortaya çıkan bir dert, yahut ateş, ocak, ateş gibi kutsal varlıklara karşı gösterilen bir saygısızlığın neticesinde aileye gelen bir felaket olarak değerlendirilen muhtelif hastalıklar vardır. Bu hastalıkların teşhis ve tedavisinde öteden beri etkisinin olduğuna inanılan, hastanın şifa bulacağına mutlak gözüyle bakılan ocaklar vardır. Bu ocaklar, sarılık ocağı, karıncalık ocağı, alazma ocağı gibi, tedavisi yapılan hastalıkların adı ile anılmaktadır (Araz 1995)

Çocukla İlgili Diğer İnançlar

Kemerhisar-Bahçeli’de (Niğde) Geleneksel İnançlardan Örnekler (Beyhan 1995)

- Yeni doğmuş kundaklı bebek yalnız bırakılırsa şeytan değiştirir.
- Kırk gününü doldurmamış çocuklar yan yana getirilirse kırkbasar, hastalanır.
 - Çocuk ana babasına çok düşkünse ceviz yaprağı koklatılır.
 - Çocuk ayak parmağını ağzına alıp emerse, yanına kardeş istiyor demektir.
 - Çocuğun beşiği boşken sallanırsa çocuğun öleceğine inanılır.
 - Çocuğa doğar doğmaz tuz ekilirse sesinin güzel olacağına inanılır.
 - Çocuk boynundan öpülürse, geçimsiz, küskün olacak demektir.
 - Dolu yağışının dinmesi için, evin ilk çocuğunun avucuna 3 dolu verilir, çocuk onları çıplak koynuna koyarsa dolunun dineceğine inanılır.
 - Sofrada çok konuşan kimsenin ölürken dili tutulur.
 - Çocuğun üzerinden atlanırsa boyu kısa kalır.
 - Yeni diş çıkaran kız çocuğunun dişlerinden biri sallanır sonra çıkartılır ve çıkan bir diş bir ineğin altına atılırsa doğuracağı buzağının dişi olacağına inanılır.

Erzincan ve Çevresindeki İnançlar (Küçük 1987)

- Yeni doğmuş çocuğun ağzına, sesi güzel olan birisi tükürür veya genç bir kızın memesi emzirilirse bebeğin sesi de güzel olur .
- Yürümeyen çocuğun ayakları bağlanır, Cuma günü cami önüne götürülür ve camiden ilk çıkana ayağındaki bağ kestirilir.
- Erken konuşmayan çocuk ahıra götürülür ve hayvanların bağlandığı bağ ile bağlanır.
- Küçük çocuklara büyüünce bir şeyden korkmasın diye yanık ekmek yedirilir.
- Çocuk anne karnında iken kıınıldığında, anne kime bakarsa çocuk ona benzer.
- Parmağını emen çocuk büyüünce eğlenceye düşkün olur.
- Çocuk huysuz olursa sırt üstü yere yatırılır, elbisesi üstünden sıyrılarak çıplak karnı üzerine ekmek doğranıp aç köpeklere yedirilir (Sivas). Hasta köpeklerin iyileşmesi için tepsî içinden köpeklere ekmek verilir (Isparta) (Akçiçek 1992)

Görüldüğü gibi halkın geleneksel uygulamaları içinde yararı olan, zararı olan ve zararı ve yararı olmayan uygulamalar şeklinde sınıflandırılabilir. Toplum sağlığı

ile ilgilenen sağlık personelinin çabası zararlı uygulamaları engellemeye yönelik olmalıdır. Zararlı uygulamaların niceliksel çalışmalar ile tanımlanması ve neden analizlerinin yapılması sonucunda çıkan sonuçların halkın sağlık eğitimine yansıtılması gerekir. Yararlı uygulamaların modern sağlık uygulamalarının yanında kullanılmasının desteklenmesi de son yıllarda önerilmektedir. Zararı ve yararı olmayan uygulamaların ise zararlı hale dönüşmemesi için izlenmesi uygun bir yaklaşımdır.

Kaynaklar

- Abdulkadiroğlu, A.,1987, Kastamonu'da Halk İnançları, III. Milletlerarası Türk Folkloru Kongre Bildirisi IV. Cilt, Gelenek Görenek ve İnançlar, T.C Kültür ve Turizm Bakanlığı Milli Folklor Araştırma Dairesi Başkanlığı Yayınları: 86, Seminer Kongre Bildiriler Dizisi:23, Ankara, Başbakanlık Basımevi, s: 2-5
- Akbulut, S., 2002, Karabük İli Safranbolu İlçesinde Doğum, Adet ve İnanmaları, Türk Halk Kültüründen Derlemeler, T.C Kültür Bakanlığı Yayınları: 2846, Halk Kültürünü Araştırma Geliştirme Genel Müdürlüğü Yayınları:325, Süreli Yayınlar Dizisi:41, Ankara, Ekip Grafik, s: 8-16,
- Akçiçek, E., 1992, Anadolu'da Köpek İle İlgili Tedavi Usulleri, T.C Kültür Bakanlığı Halk Kültürünü Araştırma Geliştirme Genel Müdürlüğü Yayınları:167, Seminer Kongre Bildiriler Dizisi:37, Ankara, Ofset Repromat Matbaası s:16-21,
- Akdur, R., Çöl, M, Işık, A, ve ark.,1998, Halk Sağlığı, Ankara, Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Antıp Aş. Yay., s:4-10
- Akın, L., ve Özcebe, H., 1999,Community Based Reproductive Health Services in Polatlı. UNFPA Project Report
- Aksayan, S.,1983, Çocuk Sağlığına İlişkin Geleneksel İnanç ve Uygulamalar, Hacettepe Üniversitesi,Sağlık Bilimleri Enstitüsü Hemşirelik Programı, Bilim Uzmanlığı Tezi, Ankara
- Araz, R., 1995, Harput'ta Eski Türk İnançları ve Halk Hekimliği, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Atatürk Kültür Merkezi Yayını No: 108, Ankara, Levent Ofset Mat. Yay. Ltd. Şti,
- Baraz, N.,1998, Halk Bilimine Genel Bakış, Eskişehir, Anadolu Üniversitesi Yayınları, No:1055, İletişim Bilimleri Fakültesi, Yayın No:27, s:41,55
- Bayat, A. H., 1987, Halk Tıbbında Özellikle Anadolu'da Sarılık Hastalığı ve Tedavisi, III. Milletlerarası Türk Folkloru Kongre Bildirisi IV. Ci,lt, Gelenek Görenek ve İnançlar, Ankara, T.C Kültür ve Turizm Bakanlığı Milli Folklor Araştırma Dairesi Başkanlığı Yayınları: 86, Seminer Kongre Bildiriler Dizisi:23, Başbakanlık Basımevi,s:49-57
- Beyhan, A. İ.,1995, Kemerhisar-Bahçeli'de İnançlar, Yerel Adlar, Takma Adlar ve Sağıltmacılık,Türk Halk Kültüründen Derlemeler, Ankara, Kültür Bakanlığı:1625, Halk Kültürü Araştırma ve Geliştirme Genel Müdürlüğü Yayınları:209, Süreli Yayınlar Dizisi:29, s: 41-74,
- Çavdar, A., 1989,Türk Halk Hekimliğinde Dağlama, Türk Halk Hekimliği Sempozyumu Bildirileri, 23-25 Kasım 1988, Kültür Bakanlığı Milli Folklor Dairesi Yayınları:110, Seminer Kongre Bildirileri Dizisi:27, Ankara, Ankara Üniversitesi Basımevi,

- Doğruol, H., 1999, Yemekler ve Çevre Etkileşimine Bir Örnek, Ayaş Yemekleri, Ankara İli Beslenme Alışkanlıkları ve Mutfak Kültürü Sempozyum Bildirileri ve Katolog, Ankara Vehbi Koç ve Ankara Araştırmaları Merkezi, Yayın No:1
- Duru, Y., 2002, Barak Kültürü ve Ezo Gelin Öyküsü,GAP Çerçevesinde Halk Kültürü Sempozyumu Bildirileri 12-13 Ekim 2001 Gaziantep, Ankara, T.C Kültür Bakanlığı Yayınları: 2957, Halk Kültürü Araştırma ve Geliştirme Genel Müdürlüğü Yayın No:337, Seminer-Kongre Bildiriler Dizisi: 73, s:52,
- Erdoğan, Z., 1995, Ankara Çubuk Kargın Köyü’nde Doğumla İlgili Adet ve İnanmalar, Türk Halk Kültüründen Derlemeler, Ankara, Kültür Bakanlığı:1625, Halk Kültürü Araştırma ve Geliştirme Genel Müdürlüğü Yayınları:209, Süreli Yayınlar Dizisi:29, s:101-106,
- Kalafat, Y., 1995, Doğu Anadolu’ da Eski Türk İnançlarının İzleri, Ankara, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Atatürk Kültür Merkezi Yayını, Sayı No: 112, Genişletilmiş 2. Baskı, s: 88-89
- Kalafat, Y., 1995, Doğu Anadolu’da Eski Türk İnançlarının İzleri, Atatürk Kültür, Dil Tarih Yüksek Kurumu, Genişletilmiş 2. Baskı, Atatürk Kültür Merkezi Yayını Sayı No:112, Ankara, Levent Ofset, s:90-101
- Kalaycı, Bircan, D., 1999, Afyon’da Ölümle İlgili Adalet ve İnanmalar Üzerine Bir Değerlendirme, Türk Halk Kültürü Araştırmaları, Ankara, T.C Kültür Bakanlığı Yayınları: 2847, Halk Kültürlerini Araştırma Geliştirme Genel Müdürlüğü: 316, Yayınlar Dizisi:40, Kültür Bakanlığı s: 73-75,
- Karaca, M., 2002, Almanya’da Yaşayan Bazı Türk İşçi Ailelerinde Gözlenen Kültürel Değişmeler, VI. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi İçel 18-22 Haziran 2001, Yurt Dışında Çalışan Türkler ve Kültürel Değişim Sektörünün Bildirileri, Ankara, T.C Kültür Bakanlığı Yayınları: 2930, Halk Kültürünü Araştırma Geliştirme Genel Müdürlüğü Yayınları:332, Seminer Kongre Bildiriler Dizisi:70, s:56-62
- Kır, İ., 2002, Barak Aşireti, GAP Çerçevesinde Halk Kültürü Sempozyumu Bildirileri 12-13 Ekim 2001 Gaziantep, Ankara, T.C Kültür Bakanlığı Yayınları: 2957, Halk Kültürü Araştırma ve Geliştirme Genel Müdürlüğü Yayın No:337, Seminer-Kongre Bildiriler Dizisi: 73, s:148-164
- Küçük, A., 1987, Erzincan ve Çevresinde Halk İnanışları, III. Milletlerarası Türk Folkloru Kongre Bildirisi IV. Cilt, Gelenek Görenek ve İnançlar, Ankara, T.C Kültür ve Turizm Bakanlığı Milli Folklor Araştırma Dairesi Başkanlığı Yayınları: 86, Seminer Kongre Bildiriler Dizisi:23, Başbakanlık Basımevi,s:49-57
- Nirun, N., Özönder, C., 1990, Türk Sosyo-Kültürel Yapısı İçinde Adetler, Örfler, Görenekler, Gelenekler, Milli Unsurlarımız Üzerine Genel Görüşler, Ankara, Ayrı Basım
- Örnek, S. V., 1979, Geleneksel Kültürümüzde Çocuk, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Birinci Baskı, Ankara, Saim Toraman Mat.,
- Özçörekçi, N. Z., 1995, Çorum Merkez ve İskilip İlçeleri’nde Çocuk Ninnileri, Türk Halk Kültüründen Derlemeler, Kültür Bakanlığı:1625, Ankara, Halk Kültürü Araştırma ve Geliştirme Genel Müdürlüğü Yayınları:209, Süreli Yayınlar Dizisi:29, s:217-227
- Özen, K., 1992, Sivas ve Divriği Yöresinde Su Kültürüne Bağlı Adak Su Kültürüne Bağlı Adak Yerleri, IV. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Bildirileri, IV. Cilt Gelenek, Görenek ve İnançlar, Kültür Bakanlığı Halk Kültürlerini Araştırma ve

Türkiyat Araştırmaları

- Geliştirme Genel Müdürlüğü Yayınları:167, Seminer, Kongre Bildirileri Dizisi: 37, Ankara, Ofset Repromat Matbaası, s:24-214
- T.C Kültür ve Turizm Bakanlığı, Türkiye'de Çocuk Oyunları Kültürü, Çocuk Oyunlarıyla, Çocukların Oynamasıyla İlgili İnançlar, Erişim Tarihi: 17.05.2004, Erişim Adresi: http://www.kultur.gov.tr/portal/kultur_tr.asp?belgeno=36790, saat:10.00
- T.C Kültür ve Turizm Bakanlığı, Yaylarımız Erişim Tarihi: 17.05.2004, Erişim Adresi: http://www.kultur.gov.tr/portal/kultur_tr.asp?belgeno=39098, saat:10.00
- Taş, H.,1996, Erzurum'da Doğum ve Çocukla İlgili Eski Adet ve İnançlar, Türk Halk Kültüründen Derlemeler, Ankara,T.C Kültür Bakanlığı Yayınları: 1796, Halk Kültürünü Araştırma Geliştirme Genel Müdürlüğü Yayınları:228, Süreli Yayınlar Dizisi:31, s:198-203
- Yenidoğan Sarılığ Hakkında Bilmek İstedikleriniz, Erişim Adresi: <http://www.hacettepem.org/makaleler.php?a=&b=3&mNo=82>, Erişim tarihi: 11.11.2004 saat: 15:00